

Binnen de vaste commissie voor Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit hebben de onderstaande fracties de behoefte vragen en opmerkingen voor te leggen aan de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit over de brieven met het rapport «Achteruitgang insectenpopulaties in Nederland: trends, oorzaken en kennislacunes» van Wageningen Environmental Research (Kamerstuk 33 576, nr. 130) en de publicatie Rode Lijst Bijen (Kamerstuk 33 576, nr. 131).

De voorzitter van de commissie,
Kuiken

De adjunct-griffier van de commissie,
Bakker

Inhoudsopgave	blz.
I Vragen en opmerkingen vanuit de fracties	2
Vragen en opmerkingen van de leden van de VVD-fractie	2
Vragen en opmerkingen van de leden van de PVV-fractie	4
Vragen en opmerkingen van de leden van de CDA-fractie	5
Vragen en opmerkingen van de leden van de D66-fractie	5
Vragen en opmerkingen van de leden van de GroenLinks-fractie	7
Vragen en opmerkingen van de leden van de SP-fractie	9
Vragen en opmerkingen van de leden van de PvdA-fractie	11
Vragen en opmerkingen van de leden van de ChristenUnie-fractie	11
Vragen en opmerkingen van de leden van de PvdD-fractie	12
II Antwoord/Reactie van de Minister	13

I Vragen en opmerkingen vanuit de fracties

Vragen en opmerkingen van de leden van de VVD-fractie

De leden van de VVD-fractie hebben kennisgenomen van het rapport «Achteruitgang insectenpopulaties in Nederland: trends, oorzaken en kennislacunes» van Wageningen Environmental Research (WEnR) en de publicatie van de Rode Lijst Bijen. Zij hebben hierbij enkele vragen:

De achteruitgang van insectenpopulaties wordt volgens WEnR veroorzaakt door een complex van factoren. Eén van de mogelijke oorzaken voor de lange termijn afname van insectenpopulaties die door WEnR wordt genoemd, zijn factoren die met ontwikkelingen in de landbouw samenhangen. Is de Minister het met de leden van de VVD-fractie eens dat deze mogelijke oorzaak niet automatisch als werkelijkheid mag worden aangenomen en niet moet worden aangegrepen als reden voor het instellen van aanvullende wet- en regelgeving voor Nederlandse boeren en tuinders, of welke groep dan ook, totdat er overtuigend wetenschappelijk bewijs is voor de oorzaak van de achteruitgang van insectenpopulaties?

De leden van de VVD-fractie pleiten voor een brede aanpak voor het verbeteren van de biodiversiteit en het terugdringen van de afname van diverse soorten planten en dieren in het landelijk gebied. Hierbij moeten de overheid en diverse maatschappelijke organisaties met elkaar samenwerken om een breed gedragen aanpak te implementeren. Is de Minister het met deze aanpak eens? Zo nee, waarom niet? Juist omdat boeren en tuinders een grote behoefte hebben een robuuste biodiversiteit, moet deze groep volgens de leden van de VVD-fractie juist vertegenwoordigd zijn bij het vormgeven van genoemde aanpak. Is de Minister dit met de leden van de VVD-fractie eens? Hoe kunnen Nederlandse boeren en tuinders volgens u een bijdrage leveren aan het versterken en vergroten van de biodiversiteit? Welke ecosysteemdiensten zijn mogelijk en op welke wijze wil de Minister dit stimuleren?

Conclusies over de biodiversiteit in Nederland moeten volgens de leden van de VVD-fractie onderbouwd zijn met overtuigend wetenschappelijk bewijs. Recente onderzoeken over teruggang in biodiversiteit (in zowel Nederland als ook Duitsland) hebben veel kritiek gekregen van wetenschappers. Nu er veel kritiek is vinden de leden van de VVD-fractie dat er

eerst onafhankelijk aanvullend onderzoek moet zijn voordat verregaande conclusies aan deze onderzoeken worden verbonden. In het geval van het rapport van de WEnR zijn er ook diverse kritieken geuit door wetenschappers, met name op de gebruikte dataset. Klopt het dat er in het onderzoek naar insectenpopulaties in Nederland niet systematisch is gemeten? Nu de representativiteit van de onderzochte gebieden door wetenschappers gekraakt is, is de Minister het met de leden van de VVD-fractie eens dat er geen uitspraken gedaan kunnen worden over de biodiversiteit in Nederland als geheel? Bent u het met de leden van de VVD-fractie eens dat in een dergelijk onderzoek diverse gebieden moeten worden onderzocht om zo goed mogelijk het diverse karakter van Nederlandse stedelijke en rurale gebieden na te bootsen? Wat is uw oordeel over de gebruikte meetmethoden, de gekozen onderzoeklocaties en is het onderzoek als geheel naar uw mening van dermate kwaliteit dat er een causaal verband met betrekking tot insectensterfte is aan te wijzen? Zo nee, waarom niet?

De leden van de VVD-fractie menen dat in toekomstige onderzoeken, plannen van aanpak vormgegeven in samenwerking met maatschappelijke organisaties en toekomstig vorm te geven beleid de totale groene ruimte in Nederland onderwerp van onderzoek moet zijn. Hierbij valt volgens de leden van de VVD-fractie zowel te denken aan stedelijk als ruraal gebied, maar ook aan natuurlijk verloop van insectenpopulaties, specifieke eigenschappen van natuurgebieden, waterhuishouding, en specifiekere zaken als verstening van tuinen of vergelijkbare zaken. Bent u dit met de leden van de VVD-fractie eens? Zo nee, waarom niet?

In de land- en tuinbouw, maar ook in het stedelijk gebied, wordt steeds meer gewerkt met alternatieven voor onkruidbestrijding. Zo wordt mechanische onkruidbestrijding toegepast maar ook steeds vaker wordt er onkruid verbrand. De leden van de VVD-fractie vragen de Minister of er onderzoeken plaatsvinden naar de effecten op biodiversiteit en bodemleven bij deze alternatieve methoden? Zo nee, waarom vinden deze onderzoeken niet plaats? Zo ja, kan de Minister aangeven welke onderzoeken er hebben plaatsgevonden of gaande zijn naar de effecten bij het gebruik van mechanische onkruidbestrijding en het verbranden van onkruid? De leden van de VVD-fractie zien graag dat de Minister hierbij ingaat op de effecten voor insecten, het bodemleven en jong broedsel in nesten.

In diverse recente nieuwsberichten zijn positieve berichten te lezen over de grote aantallen libellen en vlinders in Nederland dit voorjaar. Heeft de Minister kennisgenomen van deze berichten? Als oorzaken van deze toegenomen aantallen worden naast weersomstandigheden ook natuurherstel en verbetering van de waterkwaliteit genoemd. Kan de Minister hier op reflecteren? Deelt de Minister de conclusie dat natuurherstel en verbetering van kwaliteit in Nederland bijdragen aan de toename van het aantal libellen, vlinders en andere insecten?

De leden van de VVD-fractie danken de Minister voor het delen van de Rode Lijst Bijen met de Kamer. In januari is de zogenaamde Nationale Bijenstrategie gepresenteerd. In hoeverre denkt de Minister dat deze strategie kan bijdragen aan het creëren van een betere leefomgeving van bijen in Nederland en daarmee aan de versterking van de biodiversiteit in Nederland? Zijn hier aanvullende acties nodig, of vindt de Minister het verstandig eerst maatschappelijk initiatieven zoals beschreven in de Nationale Bijenstrategie tot uitvoer te laten komen en hier op enig moment de uitkomsten van te evalueren?

Als onderdeel van de insectensterfte wordt vaak ook de bijensterfte aangehaald. De leden van de VVD-fractie vragen de Minister naar een uitgebreide reactie op het programma Brandpunt+ van 17 mei jl.¹ Erkent de Minister dat de Varroamijt een grote bedreiging kan vormen voor verschillende soorten bijen? Kan de Minister ook ingaan op het feit dat er vaak naar de land- en tuinbouw gewezen wordt als schuldige voor de bijensterfte, terwijl de Varroamijt een belangrijke oorzaak is en dit ook door verschillende wetenschappers is aangetoond?² Kan de Minister verklaren waarom het in Australië goed gaat met de bij, terwijl daar ook grootschalige landbouw voorkomt? Is de Minister bekend met het feit dat de Varroamijt nog niet voorkomt in Australië? Wat vindt zij hiervan en wat gaat zij doen om de Varroamijt in Nederland aan te pakken?

Omdat de Varroamijt als een van de belangrijkste oorzaken wordt gezien van de bijensterfte is het belangrijk dat zowel de hobbymatige als de professionele imkers voldoende kennis en informatie hebben over deze bedreiging van de bij. De leden van de VVD-fractie vragen of de Minister bereid is meer ruimte en onderzoek te besteden aan de Varroamijt; door zowel onderzoek naar de herkomst, de verspreiding als de bestrijding van de Varroamijt. Zo nee, waarom niet? Zo ja, op welke manier gaat zij dit invullen? De leden van de VVD-fractie willen hierbij ook wijzen op de recente successen die de Stichting Arista Bee Research heeft behaald in het onderzoek naar het resistent maken van honingbijen voor de Varroamijt. Is de Minister bereid serieus te kijken naar deze behaalde successen en te kijken hoe het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit in de toekomst kan samenwerken met deze stichting om verdere stappen te zetten in de bestrijding van de Varroamijt en het resistent maken van bijensoorten voor deze mijt?

Vragen en opmerkingen van de leden van de PVV-fractie

De leden van de PVV-fractie hebben kennisgenomen van de brief over het natuurbeleid van 26 april 2018 (Kamerstuk 33 576, nr. 130). Deze leden hebben nog een aantal vragen en opmerkingen.

Is de Minister bereid de huidige situatie van de insectenstand in Nederland in kaart te brengen door middel van een zogenoemde nulmeting?

Welk aandeel heeft de biologische akkerbouw nu en welk aandeel wordt verwacht over vijf jaar? Heeft de Minister een doelstelling met betrekking tot het aandeel van de biologische akkerbouw?

Vindt de Minister dat er voldoende wordt gedaan aan ontsnippering van natuurlijke leefgebieden voor insecten? Wordt er voldoende gedaan aan aanleg en behoud van bloemrijke akkerranden, houtwallen, meidoornhagen en andere landschapselementen? Zo ja, welke meetbare doelstelling heeft de Minister geformuleerd?

Wat is het gevolg van kunstmestgebruik voor het bodemleven? Is dit wetenschappelijk onderzocht? Op welke manier gaat de Minister het gebruik van kunstmest afremmen en het gebruik van natuurlijke mest bevorderen? Welke meetbare doelstellingen zijn er geformuleerd op dit punt?

---

¹ <https://brandpuntplus.kro-ncrv.nl/brandpuntplus/oplossing-bijensterfte/>

² <https://www.wur.nl/nl/Onderzoek-Resultaten/Onderzoeksinstituten/plant-research/Biointeracties-Plantgezondheid/Bijen/Ziekten-in-bijen/Varroa-1/Herkomst-en-ontwikkeling-van-de-varroamijt.htm>

Vragen en opmerkingen van de leden van de CDA-fractie

De leden van de CDA-fractie hebben kennisgenomen van de brief en de analyse over Insectensterfte. Hierover hebben deze leden nog vragen.

De leden van de CDA-fractie stellen vast dat uit de verschillende studies naast de studie in Duitsland, zoals uit beschikbare studies uit onder andere het Verenigd Koninkrijk, blijkt dat er een afname is van vliegende insecten. Deze leden zijn van mening dat deze trend van achteruitgang van insecten niet genegeerd mag worden. Daarnaast is het ook zo dat we veel niet weten. In de analyse van WEnR is dat als volgt beschreven: «Een belangrijke constatering is dat we feitelijk niet precies weten hoe slecht het met insecten in Nederland gaat. De beschikbare informatie suggereert dat insecten zwaar onder druk staan, maar is gebaseerd op een beperkt aantal soortengroepen die vooral in natuurgebieden worden geïnventariseerd en waarvan onduidelijk is hoe representatief ze zijn voor insecten in het algemeen.» De leden van de CDA-fractie ondersteunen daarom evenals de Minister de noodzaak om meer inzet te plegen op onderzoek, zoals het opzetten van een monitoringsprogramma voor belangrijke soortengroepen insecten in het agrarisch gebied. Wordt ten behoeve van meer monitoring bestaand onderzoek en monitoring ondersteund en uitgebreid, zo vragen deze leden? Kan de Minister de Kamer informeren over de opzet hiervoor?

Ten aanzien van de analyse van WEnR vragen de leden van de CDA-fractie in hoeverre er gegevens bekend zijn over niet-vliegende insecten. Deze leden vragen zich ook af in hoeverre nattere natuurgebieden in Nederland, de grootste Natura 2000-gebieden liggen toch rondom water, vergelijkbaar zijn met de natuurgebieden in Duitsland. Daarnaast vragen zij welke gegevens er wel bekend zijn over insecten in agrarisch gebied, gezien aangegeven wordt dat daar zo goed als niets over bekend is. In hoeverre is het mogelijk geweest in de Duitse studie en in de analyse van de WEnR om biotische en abiotische kenmerken van natuurgebieden mee te nemen als mogelijke oorzaken voor de achteruitgang van insectenpopulaties? De leden van de CDA-fractie verzoeken daarnaast om toe te lichten waarom de afname van vliegende insecten in Duitse natuurgebieden wordt toegeschreven aan agrarisch grondgebruik daaromheen. Ook vragen deze leden om aan te geven in hoeverre gekeken wordt naar andere mogelijke onderliggende redenen voor de afname van insecten zoals groeiende verstedelijking, industrieterreinen en de afname landbouwareaal.

De leden van de CDA-fractie vragen hoe de Minister agrarisch natuurbeheer door boeren beter wil ondersteunen. Deze leden vernemen ook dat niet altijd gronden voor agrarisch natuurbeheer goed beheerd worden door terreinbeherende organisaties. Is de Minister bekend met dit signaal? Hoe worden voorwaarden gesteld aan beheer?

Vragen en opmerkingen van de leden van de D66-fractie

De leden van de D66-fractie hebben kennisgenomen van het onderzoek van WEnR en de reactie van de Minister daarop. Deze leden bedanken de Minister voor het laten uitvoeren van dit onderzoek en voor haar reactie.

WEnR concludeert dat er in Nederland geen data beschikbaar zijn waarmee een analyse uitgevoerd kan worden die vergelijkbaar is aan de analyse die recent in Duitsland is uitgevoerd, en dat de biomassa van insecten in Nederland slechts sporadisch wordt bepaald. Voorts concludeert WEnR dat meer onderzoek nodig is naar de mate waarin datasets geëxtrapoleerd kunnen worden naar de trends in agrarisch gebied en naar de samenstelling van insectengemeenschappen, en constateren ze dat we feitelijk niet precies weten hoe slecht het met insecten in Nederland gaat.

Tijdens de voortzetting van het plenaire debat over de begrotingsbehandeling van 7 december 2017 (2018D17437) zei de Minister het volgende:

«Als uit het onderzoek blijkt dat er meer soorten gemonitord moeten worden om de ontwikkeling van de insecten goed te kunnen volgen, wil ik mij inzetten om wat nodig is mogelijk te maken. Ik zal dat samen doen met de provincies en de betrokken organisaties die hierop actief zijn. We willen daarbij ook kijken naar nieuwe methoden om de ontwikkeling van de insectenstand in beeld te brengen.»

In haar brief schrijft de Minister echter dat ze de conclusies en de concrete adviezen van WEnR die mede daaruit voortvloeien zal betrekken in haar beleid en in overleg met betrokken organisaties nader vorm zal geven. Het valt de leden van de D66-fractie op dat de conclusies die de Minister in de recente brief trekt algemener van aard zijn dan haar uitspraken in het debat van 7 december 2017. Herkent de Minister zich in deze constatering?

Dan de monitoring van natuur, biodiversiteit en landschap. In 2012 is het beleid gedecentraliseerd en er zijn allerlei organisaties die horen bij de systeemverantwoordelijkheid. Maar het Kennisnetwerk Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit (OBN), het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM) en de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF) zijn tussen wal en schip geraakt en de financiering en de ophanging zijn zorgelijk. De Minister heeft toegezegd dat zij in 2018 met deze organisaties om de tafel wil gaan zitten, zodat in 2019, wanneer de huidige financieringsperiode afloopt, alles weer goed in de verf kan worden gezet, de ophanging is geregeld en de mensen weer weten waar het naartoe gaat. Hoe staat het met deze toezegging?

Voorts lezen de leden van de D66-fractie in het rapport van WEnR dat uit literatuuronderzoek blijkt dat het complex van factoren dat de achteruitgang van insectenpopulaties veroorzaakt er is, en vooral veroorzaakt wordt door factoren die samenhangen met de intensivering van de landbouw. In de brief van de Minister lezen deze leden echter dat de lange termijn afname van insectenpopulaties mogelijk verklaard kan worden door factoren die met ontwikkelingen in de landbouw samenhangen, en dat de voortgaande intensivering van de landbouw en de uitstraling hiervan naar de natuur het herstel van de insectenpopulatie teniet zou kunnen doen. Hoe verklaart de Minister dit verschil in appreciatie?

Dan enkele concrete vragen over het te voeren beleid. Is de Minister van mening dat voor het stoppen van de achteruitgang van insecten de realisatie van insectenreservaten door vergroting van het aantal landschapselementen in het agrarische gebied, bijvoorbeeld via de tweede pijler van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid, een kansrijke maatregel is?

In hoeverre spreekt de Minister met haar collega's van het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat over insect-bevorderende maatregelen? Deelt de Minister de mening dat veel van deze maatregelen ook onderdeel zouden moeten zijn van beleidskaders bij andere ministeries, bijvoorbeeld ten aanzien van beleidskaders omtrent waterkwaliteit?

Is de Minister bereid om het netwerk ecologische monitoring uit te breiden met insectengroepen?

Wil de Minister komen tot een landelijk kennisnetwerk waarbinnen het Rijk, provincies, onderzoeksinstituten en vrijwilligersorganisaties hun insectendata delen? Wat is volgens de Minister de rol van de Nationale Databank Flora en Fauna hierin?

In het rapport van Kleijn et al. (WEnR) wordt als zwakte aangegeven van het Duitse onderzoek (aanleiding van het rapport) dat er alleen iets is te zeggen over de totale biomassa en niet over de veranderingen per soort, die dan te koppelen zijn aan de ecologische kenmerken van die soort. In het onderzoek «Analysis of insect monitoring data from De Kaaistoep and Drenthe»³ en de berichtgeving door Natuurmonumenten op basis van dit onderzoek⁴, is alleen naar aantallen per grote taxonomische groep gekeken. Voor belangrijke groepen (loopkevers, nachtvlinder) zijn echter ook gegevens per soort over een periode van 20 jaar en langer verzameld. Is de Minister bereid om, in overleg met het EIS Kenniscentrum Insecten, de Radbouduniversiteit Nijmegen, de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging Tilburg (KNNV) en de Stichting Willem Beijerinck Biologisch Station, deze data ook op soortniveau te laten analyseren? Is de Minister bereid om de mogelijkheden voor meerjarige, systematische monitoring van belangrijke groepen op soortniveau in beeld te brengen?

Kan de Minister hierbij gebruik maken van de mogelijkheid tot het combineren van waarnemingen van vrijwilligers, statistische analyse en aanvullend professioneel onderzoek?

De data in het onderzoek «Analysis of insect monitoring data from De Kaaistoep and Drenthe?» en van De Vlinderstichting is grotendeels door vrijwilligers verzameld.

Onderschrijft de Minister het belang van vrijwilligers voor het verzamelen van gegevens over insecten in Nederland? Wat doet de Minister om deze gegevensverzameling te bevorderen?

Vallen de vrijwillige waarnemers, net als de monitoring en kennisontwikkeling, ook onder de systeemverantwoordelijkheid van het Rijk?

Vanuit de systeemverantwoordelijkheid van het Rijk inzake de Europese en internationale afspraken zijn met de provincies afspraken gemaakt over de rapportages waarvoor natuurinformatie moet worden verzameld (Kamerstuk 33 576, nr. 63). Tegelijkertijd zorgen de provincies ervoor dat het Rijk, en daarmee ook de Kamer, beschikt over de informatie die zij nodig heeft om de rol van systeemverantwoordelijke in te vullen (Kamerstuk 33 576, nr. 63, bijlage). Gezien de systeemverantwoordelijkheid van het Rijk, acht de Minister het wenselijk om vrijwillige waarnemers onder rijksverantwoordelijkheid te brengen, waar deze nu met middelen van de provincie moeten worden geworven en opgeleid?

Vragen en opmerkingen van de leden van de GroenLinks-fractie

De leden van de fractie van GroenLinks hebben met grote zorg kennisgenomen van het rapport van WEnR over de achteruitgang van insectenpopulaties in Nederland. WEnR concludeert in haar rapport dat de resultaten van de Duitse studie van Hallman et al. in 2017, robuust zijn. In deze studie werd gevonden dat de totale biomassa aan vliegende insecten op de onderzochte locaties met 76% achteruit is gegaan in de afgelopen 27 jaar.

WEnR concludeert bovendien dat de in Duitsland onderzochte locaties voor een aantal belangrijke kenmerken overeenkomen met natuurgebieden in Nederland. Ook in ons land neemt de insectensterfte in moordend tempo af. Ondertussen heeft Natuurmonumenten door EIS (het Kenniscentrum Insecten) en de Radboud Universiteit onderzoek laten doen naar insectentrends. De opeenstapeling van studies bevestigt het

³ Hallman et al., «Analysis of insect monitoring data from De Kaaistoep and Drenthe» 9 mei 2018.

⁴ Natuurmonumenten, «Dramatische afname van insecten», 14 mei 2018.

zorgwekkende beeld dat er sprake is van massale insectensterfte in Nederland. Twee langlopende studies in Drenthe en Noord-Brabant laten zien dat in de afgelopen 27 jaar, twee derde van de onderzochte insectengroepen is verdwenen. Het Meetnet Vlinders laat volgens de Vlinderstichting nog steeds een achteruitgang zien. Het besluit houdende vaststelling van een geactualiseerde Rode Lijst Bijen laat een lange lijst van reeds verdwenen, ernstig bedreigde en kwetsbare bijensoorten zien.

Als we de achteruitgang van insectenpopulaties willen stoppen, dan zal er meer ruimte voor insecten moeten komen in onze landbouwgebieden. De leden van de fractie van GroenLinks hebben de volgende vragen aan de Minister. Welke maatregelen is de Minister voornemens te nemen om de insectensterfte een halt toe te roepen? Is de Minister het met de fractie van GroenLinks eens dat het beschermen van onze insecten essentieel is voor het behoud van biodiversiteit en agrarische productiviteit? Welke maatregelen is zij voornemens te nemen om te komen tot een meer insectenvriendelijke landbouw? Is zij bereid om in gesprek te gaan met sectorpartijen over uitfasering van de meest schadelijke insectengif en de innovatiekracht van de Nederlandse wetenschap en landbouwsector hiervoor aan te wenden?

In de verschillende onderzoeken (onder andere Kleijn et al. en Hallman et al.) worden het gebruik van pesticiden en intensivering van de landbouw als belangrijke oorzaken genoemd voor de achteruitgang van insecten in Nederland. De leden van de fractie van GroenLinks prijzen de Minister voor haar steun voor de Commissievoorstellen om drie neonicotinoïden te verbieden. Kan de Minister inzicht geven in de mate waarin coating van suikerbietenzaad met systemische insecticiden uitspoelt naar bodem en water? Is zij in navolging van de Duitse milieuminister bereid in Europa een uitfaseringsstrategie voor glyfosaat te bepleiten? Zo nee, waarom niet? Zo ja, is zij voornemens in overleg met de Duitse regering een gezamenlijk voorstel te doen? Is de Minister bereid in te zetten een Europese uitfaseringsstrategie voor alle insectenschadelijke bestrijdingsmiddelen?

De herziening van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) is een uitgelezen kans om vol in te zetten op natuur inclusieve landbouw. Helaas vallen de voorstellen van de Europese Commissie tegen. Het is vooral «business as usual». Harde, afrekenbare doelen om biodiversiteit en insectenpopulaties in het bijzonder te beschermen, blijven uit. De Europese Rekenkamer heeft hier eerder al zorgen over geuit. Is de Minister bereid bij de bespreking van de GLB-voorstellen in te zetten op harde, afrekenbare doelen om biodiversiteit en insectenpopulaties in het bijzonder te beschermen? Is de Minister bereid om te pleiten voor insectenbevorderende maatregelen binnen het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouwbeleid na 2021, zoals de verplichting tot inzaai van bloemrijke akker- en weideranden, een reductie van het gebruik van insecticiden en een extensivering van de landbouw? Is de Minister het met de leden van de fractie van GroenLinks eens dat het GLB in overeenstemming zou moeten zijn met het EU Pollinators Initiative? Zo ja, gaat zij dit ook actief bepleiten in de onderhandelingen over het GLB?

Is de Minister bereid in gesprek te gaan met decentrale overheden en semi-publieke organisaties over het insectenvriendelijk inrichten van de buitenruimte, bijvoorbeeld door het bouwen van insectenhôtels en neerzetten van bijenkasten bij overheidsgebouwen, in gemeentelijk groen en op andere publieke plekken, en door het zo snel mogelijk uitfaseren van insectengif bij beheer van publiek groen. Welke rol speelt de regering op dit moment bij de ondersteuning van provincies in de soortbeschermingsplannen van provincies? Is de Minister bereid om provincies te

helpen om insecten op te nemen in hun provinciale soortbeschermingsplannen?

Vragen en opmerkingen van de leden van de SP-fractie

De leden van de SP-fractie hebben met grote zorg kennisgenomen van de uitkomsten van Wageningen Environmental Research en het veelbesproken Duitse insectenonderzoek. De leden stellen vast dat WEnR stelt dat dit onderzoek deugdelijk is geweest. Deze leden spreken hun hoop uit dat de uitkomsten hiermee als een gegeven worden beschouwd, ook voor belangengroepen voor wie de uitkomsten wellicht ongelegen uitpakken. Deze leden stellen vast dat het Duitse onderzoek een zeer negatief beeld schetst over de Duitse insectenpopulatie. Hoewel de uitkomsten niet automatisch te extrapoleren zijn op Nederlandse natuurgebieden, is er geen enkele reden te veronderstellen dat de situatie bij ons noemenswaardig zou afwijken.

De leden van de fractie van de SP wijzen in dit kader op het in mei 2018 verschenen, op verzoek van Natuurmonumenten door de Radboud universiteit en het Kenniscentrum Insecten uitgevoerde onderzoek waarin in een tweetal natuurgebieden afname blijkt van insecten, zoals nachtvlinders (54%) en loopkevers (72%). Is de Minister het er mee eens dat dit zeer zorgwekkende uitkomsten zijn?

Deze leden wijzen verder als empirisch voorbeeld op het bericht in De Stentor van 4 juni jl. over de Sallandse Heuvelrug waarin wordt gesteld dat de bodem «dood als een pier» is door grote stikstofdepositie met onder andere insectensterfte als gevolg. Gebrek aan insecten leidt weer tot afname van de vogelstand, specifiek het korhoen, waardoor nieuwe vogels voor hoge kosten jaarlijks uit Zweden worden geïmporteerd. Ook veel andere kostbare maatregelen worden genomen om het natuurgebied te behouden.

De leden van de SP-fractie wijzen erop dat insecten een cruciale schakel vormen in de gehele biodiversiteit van Nederland, zowel in natuurgebieden als daarbuiten, en een noodzakelijkheid zijn voor behoud van bijvoorbeeld vele vogelsoorten als een deel van de voedselvoorziening (bijen). Gezien de grote van het maatschappelijke belang en de ernst van de beschikbare cijfers zien de leden noodzaak voor grote urgentie in dit dossier.

De leden van de SP-fractie lezen met instemming over de vier onderzoeksvoorstellen die WEnR doet voor meer kennis over omvang en oorzaken van het probleem. Teleurstellend is echter dat de Minister niet meer doet dan te stellen deze adviezen te betrekken bij het beleid. Deze leden vragen zich bijvoorbeeld af waarom de Minister niet onmiddellijk opdracht geeft voor het opzetten van een gedegen en grootschalig monitoringsprogramma voor soortengroepen in het agrarisch gebied. In het verlengde daarvan, valt het de leden op dat de Minister in haar brief niet ingaat op de constatering van WEnR dat er behoefte is aan een eenvoudige landelijke methode om veranderingen in aantallen insecten te analyseren. Deze leden wijzen hierin bijvoorbeeld op de ontwikkelingen van dit soort onderzoek met automatische camera's. Dit lijkt de leden van de SP-fractie bij uitstek iets waarbij de overheid kan faciliteren en coördineren. Is de Minister bereid hierin een rol te nemen?

De leden van de SP-fractie lezen in het rapport van WEnR dat er verschillende datasets zijn die geanalyseerd kunnen worden om meer kennis te krijgen over de langjarige ontwikkeling van de insectenstand in Nederland, zowel ten aanzien van biomassa als omtrent aantallen en

verspreiding. Is de Minister bereid tot een analyse van deze datasets? Is de Minister bereid om de data van met publieke middelen gefinancierde onderzoeksinstituten beschikbaar te stellen via de Nationale Databank Flora en Fauna?

De leden van de fractie van de SP delen de mening van WEnR dat het waarschijnlijk is dat er een verband is tussen de afname van insecten en verschillende ontwikkelingen in de landbouw, zoals homogenisering en intensivering van de landbouw, overmatige productie van stikstof en fosfaat, gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en versnippering van natuurlijke leefgebieden. Het wordt de leden uit de brief van de Minister echter niet duidelijk of zij deze conclusie deelt. Zou zij zich hier expliciet over willen uitspreken?

De leden van de SP-fractie vinden dat de uitspraak van de Minister dat het huidige beleid van terugdringen van uitstoot van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen moet worden gecontinueerd, getuigt van beperkte ambitie gezien de crisissituatie waarin de insectenpopulatie lijkt te verkeren. Deze leden denken dat de urgentie snellere en stevigere maatregelen vergen dan uit deze uitspraak blijkt. Specifiek vragen ze of dit voor de Minister geen aanleiding is het mestbeleid verder te herzien, gezien de grote rol die dit lijkt te spelen in de insectenafname.

De leden van de SP-fractie wijzen er verder op dat de landbouw niet de enige producent van stikstof is. Is de Minister bereid om met haar collega's in gesprek te gaan voor aanvullende beleidsmaatregelen om de uitstoot van andere sectoren, bijvoorbeeld industrie en vervoer, ook tegen te gaan?

De leden van de SP-fractie vragen zich af welke mogelijkheden de Minister verder ziet in de lopende GLB-onderhandelingen om de positie van insecten te verbeteren. Ziet de Minister net als de leden van de SP-fractie mogelijkheden niet alleen in vergroening van de inkomenssteun maar ook in inzet in de tweede pijlgelden, bijvoorbeeld door de realisatie van insectenreservaten binnen het agrarisch gebied? Ziet de Minister hierin verder mogelijkheden om iets te doen aan enerzijds de constaterde homogeniteit van agrarische gebieden en anderzijds de versnippering?

De leden van de SP-fractie brengen in herinnering dat in het verleden de ambities voor het verbinden van natuurgebieden in de Ecologische Hoofdstructuur (nu Nationaal Natuurnetwerk) beduidend groter waren dan onder het huidige kabinet. Ziet de Minister mogelijkheden in het verder versterken en verbinden van natuurgebieden? Ziet zij verder mogelijkheden in het vergroenen van agrarisch gebied, bijvoorbeeld door uitbreiding en herstel van zaken als houtwallen en akkerranden? Welke actie gaat zij op dit gebied ondernemen?

De leden van de SP-fractie constateren dat met het verbod van een drietal neonicotinoïden op het gebied van gewasbeschermingsmiddelen een belangrijke stap is gezet. De negatieve gevolgen van gewasbeschermingsmiddelen op insecten en hun leefomgeving zijn daarmee echter nog verre van verdwenen. Welke volgende stappen hoopt de Minister op dit gebied te zetten? Deze leden vragen daarnaast of in de opdracht van het College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Ctgb) wel afdoende rekening wordt gehouden met de effecten voor insecten en hun leefomgeving. Is de Minister bereid om te zorgen dat de toelatingsprocedure van het Ctgb zo wordt aangepast dat de effecten op bodem, water en ecologie ook getoetst worden? Is de Minister eveneens bereid te zorgen dat het Ctgb hiervoor de juiste experts in huis haalt?

De leden stellen vast dat de Minister daarnaast haar verwachtingen uitspreekt over het Deltaplan biodiversiteit. Hoewel deze leden van mening zijn dat dit inderdaad een lovenswaardig initiatief is, zijn de uitkomsten ongewis en mogen verwachtingen van maatschappelijke partners in geen geval leiden tot het uitblijven van noodzakelijke overheidsmaatregelen. Deelt de Minister deze overweging?

Vragen en opmerkingen van de leden van de PvdA-fractie

De leden van de PvdA-fractie hebben met belangstelling kennisgenomen van het rapport «Achteruitgang insectenpopulaties in Nederland: trends, oorzaken en kennislacunes» van de WEnR en de reactie van de Minister daarop.

De leden zijn geschrokken van de eerdere bevindingen van Duitse onderzoekers, en zijn blij met de inzet van de Minister om de Nederlandse situatie in kaart te brengen. Dat de WEnR stelt dat de situatie in Nederlandse gebieden op veel kenmerken goed vergelijkbaar is met die van onze oosterburen, baart meteen grote zorgen en vragen om aanvullende acties. Een aantal herstelmaatregelen lijken gelukkig te werken voor sommige insectenpopulaties, zo concludeert het WEnR. De leden van de PvdA-fractie zijn dan ook positief over de plannen van de Minister om op basis van wat we weten, nieuwe herstelstrategieën op te stellen en deze uit te rollen in pilots. Maar enige urgentie is geboden. Daarom vragen deze leden de Minister om de reeds bewezen en effectieve maatregelen (zoals akkerranden, slootkantenbeheer en houtwallen) verder uit te breiden. Is zij hiertoe bereid en zo ja op welke termijn? Ook wijst het WEnR-onderzoek uit dat er momenteel onvoldoende data beschikbaar zijn om de sterfte en diens oorzaken, liefst uitgesplitst naar insectensoort, echt goed in kaart te brengen. Het is daarom goed dat de Minister wil inzetten op een integrale aanpak waarbij het verzamelen van data en monitoring centraal staan. Kan de Minister aangeven of zij dit naast de agrarische gebieden ook van plan is in natuurgebieden? En welke stappen gaat zij zetten om ook de effecten op insecten in stedelijke gebieden en openbare ruimtes in kaart te brengen? De leden van de PvdA-fractie zouden graag een zo breed mogelijke aanpak zien, zodat we de trends over de gehele insectenpopulatie binnen Nederland beter in beeld krijgen. Is de Minister tot slot bereid om de data die aanvullend onderzoek naar insectenpopulaties en -gemeenschappen oplevert, te delen in de «Nationale Databank Flora en Fauna»?

Vragen en opmerkingen van de leden van de ChristenUnie-fractie

De leden van de fractie van de ChristenUnie hebben met belangstelling kennisgenomen van de kabinetsbrieven over insectensterfte in Nederland. Zij delen de zorg van de Minister over de trend van achteruitgang van insecten in Nederland. Door de teruggang in de insectenpopulatie wordt ons ecosysteem aangetast, en daarmee worden ook onze voedselproductie en natuur bedreigd.

De leden van de fractie van de ChristenUnie vragen naar stand van zaken met de huidige monitoring van belangrijke soortengroepen en de noodzaak om monitoring uit te breiden. Binnen het Netwerk Ecologische Monitoring zijn alleen voor libellen en vlinders langjarige meetnetten. Welke uitbreiding van monitoring is nodig om trends bij belangrijke soortengroepen beter in beeld te krijgen en om kennishiaten te vullen?

De leden van de fractie van de ChristenUnie kijken met interesse uit naar het Deltaplan Biodiversiteitsherstel. Zij vragen op welke manier de Minister de aangenomen motie van het lid Dik-Faber c.s. (Kamerstuk

34 775 XIII, nr. 53) hierbij uitvoert, die verzoekt om het Deltaplan inhoudelijk te ondersteunen. Welke maatregelen zal de Minister nemen in samenwerking met de agrarische sector om de achteruitgang van insecten te keren? Op welke manier worden maatregelen door boeren en tuinders om de biodiversiteit te vergroten goed gemonitord op effectiviteit? Wordt hierbij ook ondergronds bodemleven onderzocht? Op welke manier kan agrarisch natuur- en landschapsbeheer via collectieven van boeren en tuinders nog verder worden benut?

De leden van de fractie van de ChristenUnie vragen de Minister of zij de verschillende initiatieven om de achteruitgang van insectenpopulaties terug te dringen kent, zoals Nederland Zoemt? Ziet de Minister een rol voor haar ministerie en zo ja, welke? In hoeverre sluit bestaand beleid hierop aan, zoals de Nationale Bijenstrategie?

De leden van de fractie van de ChristenUnie vragen op welke manier het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid bij- en insectenvriendelijk wordt. Op welke manier worden binnen het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid na 2021 meer bewezen effectieve maatregelen voor insecten in de agrarische bedrijfsvoering beloond?

Vragen en opmerkingen van de leden van de PvdD-fractie

De leden van de Partij voor de Dieren-fractie hebben met grote zorg kennisgenomen van de het WEnR-rapport «Achteruitgang insectenpopulaties in Nederland: trends, oorzaken en kennislacunes»⁵ en de geactualiseerde Rode Lijst Bijen⁶. De waarschuwingen van wetenschappers die de Partij voor de Dieren al jaren inbrengt in de Kamer worden werkelijkheid waar we bij staan: het verlies aan biodiversiteit gaat in een angstaanjagend tempo door en met de huidige insectensterfte zal er over één generatie alleen nog dode natuur over zijn. Deze leden vinden het volstrekt onverantwoord dat de overheid ondanks de mooie woorden over biodiversiteit weinig tot niets heeft gedaan om de zorgwekkende insectensterfte te stoppen en hebben kritische vragen aan de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, die misschien wel de laatste bewindspersoon is die nog het verschil kan maken.

De leden van de Partij voor de Dieren-fractie wijzen de Minister indringend op de grote stapel rapporten van onafhankelijk wetenschappers die boven alles één heldere conclusie hebben: wie vasthoudt aan de intensieve landbouw – met haar gifgebruik, overbemesting, monoculturen en uitputting en vervuiling van de bodem – kiest voor een route die letterlijk doodloopt. De biodiversiteitscrisis en de insectensterfte laten zich niet oplossen als de destructieve wijze waarop de gangbare landbouw (in Nederland) is ingericht niet radicaal wordt omgegooid naar een landbouw die de natuurlijke ecosystemen respecteert en in stand houdt. Beschermingsbeleid organiseren rondom een intrinsiek verwoestend systeem dat in de kern niet verandert is zonde van tijd, geld en menskracht. Dure doekjes voor het bloeden die de wond niet zullen dichten.

Chemische bestrijdingsmiddelen doen precies waar ze voor ontworpen zijn: ze bestrijden. Niet alleen de levensvormen die door de mens (met economische motieven) als onwenselijk zijn bestempeld, maar ook vele andere vormen van leven. Het mag daarom geen verbazing opwekken dat locaties waarin veel met bestrijdingsmiddelen gespoten wordt, ook de

⁵ WEnR (2018): «Achteruitgang insectenpopulaties in Nederland: trends, oorzaken en kennislacunes»

⁶ De Rode Lijst Bijen, Staatscourant 30 april 2018, nr. 24897.

gebieden zijn waar de overlevingskansen van insecten zienderogen afnemen; niet los te zien van de ondergang van de weidevogel.

Naast de verslaving aan landbouwgif, zorgen ook de intensivering en homogenisering van het agrarisch landgebruik, het overmatige gebruik van stikstof en fosfaat en de versnippering van de leefgebieden voor een zeer insectonvriendelijk landbouwsysteem. Het onderzoek dat aantoonde dat in de laatste 27 jaar 76% van de insecten is verdwenen in Duitse natuurgebieden, was daarvan zeker niet het eerste bewijs.⁷ De Vlinderstichting en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) telden in 2017 schrikbarend weinig vlinders en de WEnR en Natuurmonumenten kwamen beiden recent met de bevestiging dat het ook in Nederland dramatisch is gesteld met de insectenpopulatie.^{8 9 10}

De Minister schrijft in haar reactie op het WEnR-rapport dat ze dit als bouwsteen ziet voor haar visie op de verbinding tussen landbouw en natuur. De leden van de Partij voor de Dieren-fractie vragen zich af wat de Minister daarmee bedoelt. Wil je landbouw met natuur verbinden, dan moet er wel natuur óver zijn om die verbinding mee te maken. De gangbare landbouw heeft bovendien geen verbinding, maar slechts bedreiging te bieden. Bedoelt de Minister hier dat zij de huidige gangbare landbouw met spoed wil omvormen naar een landbouw die wél verbinding kan maken met de natuur? Zo nee, hoe denkt zij de natuur te kunnen verbinden aan een landbouw die structureel meer kapotmaakt dan (met behulp van veel kunst- en vliegwerk) herstelt? Graag ontvangen deze leden een uitgebreide reactie.

Het Europese verbod op drie neonicotinoïden op buiten teelten was nog maar net gerealiseerd, of vanuit Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland (LTO) werd er al gelobbyd voor een uitzonderingspositie. Erkent de Minister dat de hierboven omschreven onwil schadelijk is voor het zetten van stappen in de richting van de gewenste natuurinclusieve landbouw? Zo nee, waarom niet?

Wat is de inzet van de Minister om te voorkomen dat er tijdens de gesprekken rondom het Deltaplan biodiversiteit een situatie ontstaat waarin de waarheid over de rol van de landbouw niet zou mogen worden uitgesproken? Hoe gaat de Minister voorkomen dat het Deltaplan biodiversiteit gekaapt zal worden door het onwelwillende deel van de sector?

II Antwoord/Reactie van de Minister

⁷ Hallmann et al. (2017): More than 75 percent decline over 27 years in total flying insect biomass in protected areas. PLoS ONE, 12: e0185809.

⁸ <https://www.vlinderstichting.nl/actueel/nieuws/nieuwsbericht/meetnet-vlinders-laait-nog-steeds-achteruitgang-zien>

⁹ WEnR (2018): «Achteruitgang insectenpopulaties in Nederland: trends, oorzaken en kennislacunes»

¹⁰ <https://www.natuurmonumenten.nl/nieuws/dramatische-afname-van-insecten>